

Universiteit Utrecht

Master Thesis

Agressief gedrag bij adolescenten.

Hoe wordt dit gedrag beoordeeld door de omgeving en wat is het verband tussen ouderlijke monitoring en agressief gedrag bij het kind?

Student

A. Aharouay (3790843)
A.Aharouay@students.uu.nl

Master Kinder- en Jeugdpsychologie
Universiteit Utrecht

Begeleiding

Dr. A.T.A. Menting
Tweede beoordelaar
Prof. Dr. B. Orobio de Castro

Voorwoord

Voor u ligt mijn thesis welke deel uitmaakt van de master Kinder- en Jeugdpsychologie aan de Universiteit Utrecht. Met tevredenheid kijk ik terug op het eindresultaat. Ik hoop dat deze thesis een bijdrage kan leveren aan de huidige wetenschappelijke kennis en aan de visie ten opzichte van agressie in de praktijk.

Ik wil van deze gelegenheid gebruikmaken om mijn thesisbegeleidster Dr. A.T.A Menting te bedanken voor haar prettige begeleidingsstijl. Door haar onvoorwaardelijke steun, geduld en geloof in mij heb ik de motivatie behouden om deze thesis succesvol af te ronden. Daarnaast wil ik mijn gezin bedanken. Mijn partner Mourad en onze kinderen Romaysa en Zoebayr hebben mij op geweldige wijze gesteund en veel geduld met mij gehad, ook als er weer eens geen schone sokken uit de was waren. Tot slot wil ik alle ouders, kinderen en leerkrachten bedanken die hun tijd ter beschikking hebben gesteld voor dit onderzoek.

Asma Aharouay,

Apeldoorn, februari 2016

Samenvatting

Deze thesis richt zich op agressief gedrag bij adolescenten. Agressief gedrag is globaal gezien onder te verdelen in directe en indirecte agressie en in reactief en pro-actief. Reactieve agressie is vergelijkbaar met fysieke agressie, indirecte agressie is meer relationeel gericht (Eling, Aleman & Krabbendam, 2013). Over het algemeen komt relationele agressie vaker bij meisjes voor, waar fysieke agressie meer bij jongens voorkomt (Zimmer-Gembeck, Pronk, Goodwin, Mastro & Crick, 2012). In dit onderzoek is bij adolescenten ($N = 78$) en hun ouders ($N = 22$) met zelfrapportagevragenlijsten nagegaan hoe agressief gedrag beoordeeld wordt en in hoeverre zij dit gedrag zelf toepassen in dagelijkse situaties. De adolescenten is ook gevraagd hoe zij bepaalde gedragingen van een klasgenoot zouden beoordelen en hoe zij denken dat hun overige klasgenoten dat gedrag zouden beoordelen. Bij de ouders is nagegaan in hoeverre zij controle hebben over de dagelijkse bezigheden van hun kind en hoe zij agressief gedrag door hun eigen kind en het kind van een ander beoordelen. Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat moeders fysieke agressie bij hun eigen kind sterker afkeuren dan relationele agressie. Daarnaast is er een aanwijzing gevonden dat moeders agressief gedrag door hun eigen kind mogelijk sterker afkeuren dan agressief gedrag door het kind van een ander. Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat ouderlijke monitoring in deze studie geen verband heeft met agressief gedrag bij de adolescent. Ook blijkt bij de beoordeling van agressief gedrag de sekse van de agressor geen rol te spelen; adolescenten keuren agressief gedrag uitgevoerd door een meisje niet sterker af dan agressief gedrag uitgevoerd door een jongen.

Inleiding

Agressie wordt omschreven als gedrag met de intentie om iemand anders schade toe te brengen (Wenar & Kerig, 2005). Agressie is niet per definitie problematisch; pas wanneer normen veelvuldig bewust worden overschreden en deze het dagelijks functioneren van het individu in de weg staat, kan men spreken van agressief gedrag. Agressie kan globaal gezien onderverdeeld worden in direct en indirect *en* in reactief en proactief (Simmons, 2008). Directe agressie uit zich in fysieke agressie, bijvoorbeeld het slaan en schoppen van iemand. Indirecte agressie is meer relationeel gericht. Voorbeelden hiervan zijn roddelen, pesten of het buitensluiten van iemand. Reactieve agressie wordt veroorzaakt door een combinatie van een hoge irritatiefactor en een en lage frustratietolerantie. Je kunt ook wel stellen dat kinderen die vaak reactieve agressie toepassen een 'kort lontje' hebben. Dit soort kinderen zijn voortdurend bezig met het analyseren van hun omgeving. Wanneer ze de kleinste bedreiging ervaren, zijn ze snel geneigd om zich agressief te gedragen (Eling, Aleman & Krabbendam, 2013). In het geval van proactieve agressie vertoont iemand weloverwogen en doelgericht agressief gedrag naar het slachtoffer toe. Deze vorm van agressie blijft vaak in stand door succeservaringen uit het verleden. Hierbij kun je denken aan een agressor die een kind uit zijn klas pest om stoer gevonden te worden door zijn klasgenootjes (Prins & Braet, 2008). In deze thesis zal meer specifiek onderzocht worden hoe de ouders tegen fysieke en relationele agressie aankijken wanneer dit door hun eigen kind wordt uitgevoerd.

Agressief gedrag ontwikkelt zich al in de vroege kinderjaren, waarbij al snel een onderscheid te zien is tussen relationele en fysieke agressie. Uit onderzoek blijkt dat kinderen rond de leeftijd van 12 maanden al kenmerken in hun gedrag vertonen die in meer of mindere mate agressiviteit typeren (Van Manen, 2010). Volgens Prins en Braet (2008) neemt agressief gedrag tijdens de eerste twee levensjaren over het algemeen sterk toe. Rond de leeftijd van twee en drie jaar komt fysieke agressie het vaakst voor. Onder normale omstandigheden neemt agressie rond vier jaar weer af (Van der Ploeg, 2014). Dit komt omdat kinderen dan de normen en waarden van hun ouders en omgeving steeds beter leren begrijpen, maar ook omdat ze de taal beter leren beheersen. Daardoor kunnen kinderen zich beter uitdrukken. Met het ouder worden vermindert agressie niet alleen, maar verandert ook de vorm van agressie. Er wordt over het algemeen op latere leeftijd meer gebruik gemaakt van verbale en relationele agressie dan van fysieke agressie (Van der Ploeg, 2014).

Behalve een verschil in de vorm van agressie is er ook een verschil gevonden tussen agressie in sekse. Fysieke agressie komt tijdens de peutertijd, adolescentie en de volwassenheid meer voor bij jongens dan bij meisjes. Meisjes passen over het algemeen vaker relationele agressie toe (Zimmer-

Gembeck, Pronk, Goodwin, Mastro & Crick, 2012). Ook uit de longitudinale studie van Krahé en Busching (2014) blijkt dat fysieke agressie vaker voorkomt bij jongens dan bij meisjes, maar zij stellen dat na verloop van tijd fysieke agressie bij zowel jongens als meisjes minder wordt en voor beide relationele agressie juist toeneemt. In deze thesis zal agressie bij adolescenten worden onderzocht, waarbij ook ingegaan wordt op verschillen tussen jongens en meisjes.

Volgens Van der Ploeg (2014) bestaan er globaal gezien drie theorieën die een verklaring bieden voor het verschil in de vorm van agressief gedrag tussen jongens en meisjes. De eerste theorie stelt dat het verschil een *evolutionaire achtergrond* heeft. Vroeger was het met name de man die zijn omgeving op een fysiek agressieve manier moest verdedigen. De vrouw was toen meer op de achtergrond aanwezig. De tweede theorie gaat uit van de *natuurlijke verschillen* tussen een man en vrouw. De man beschikt over meer testosteron, zit genetisch anders in elkaar en ook zijn lichamelijke bouw verschilt van de vrouw. Daarnaast is er ook verschil gevonden tussen het brein van een man en het brein van een vrouw, het zou hier voornamelijk gaan om de stoffen serotonine en dopamine. Mannen blijken in verhouding tot vrouwen lagere serotonine- en dopamineniveaus in hun brein te hebben. Serotonine is een neurotransmitter met een voornamelijk inhiberende werking. Deze stof speelt een belangrijke rol bij de regulatie van agressie. Dopamine wordt ook wel het 'gelukshormoon' genoemd en speelt een grote rol bij het beloningssysteem. Bij een lage concentratie van dopamine en serotonine kan agressief gedrag ontstaan (Schlüter et al., 2013). Uit onderzoek blijkt dat mannen in verhouding tot vrouwen lagere serotonine- en dopamineniveaus in hun brein hebben (Cliquet & Thienpont, 2002). De derde theorie wijst de *sociale leertheorie* van Bandura (Zimbardo & Johnson, 2009) aan als verklaring voor het verschil in de vorm van agressie tussen een man en vrouw. Vanuit de sociale omgeving is er een soort verwachtingspatroon over hoe een bepaalde sekse zich hoort te gedragen. Van het stereotype meisje wordt verwacht dat ze zo min mogelijk externaliserend gedrag vertoont en relatief meer internaliserend gedrag (Keenan & Shaw, 1997). Meisjes zijn daarom eerder geneigd om hun emoties mondeling te uiten en passen daardoor vaker relationele agressie toe. Bij jongens wordt externaliserend gedrag wel meer door de omgeving geaccepteerd. Jongens worden bijvoorbeeld door leeftijdsgenoten vaker uitgedaagd om fysiek (agressief) te handelen. Door dit verwachtingspatroon wordt fysieke agressie door een jongen normaler gevonden waardoor deze vorm van agressie vaker voorkomt. Naar aanleiding hiervan wordt in dit onderzoek gekeken of agressief gedrag dat door een meisje wordt uitgevoerd sterker wordt afgekeurd door adolescenten dan wanneer agressief gedrag door een jongen wordt uitgevoerd.

Er zijn verschillende risicofactoren die kunnen zorgen voor het ontstaan van agressie bij het kind. Een oorzaak kan zijn dat agressie wordt overgedragen van ouder op kind. Volgens de eerder

aangehaalde sociale leertheorie van Bandura (Zimbardo & Johnson, 2009) leren kinderen nieuw gedrag aan door anderen te observeren en te imiteren. Uit het onderzoek van Van Meurs, Reef, Verhulst en Van der Ende (2009) blijkt dat probleemgedrag, waaronder agressief gedrag, intergenerationeel doorgegeven kan worden. Dat houdt in dat ouders die als kind agressief behandeld werden op latere leeftijd eerder agressief tegen hun kind zullen zijn dan ouders waarbij dit niet het geval is. Hoe vaker een kind dus wordt blootgesteld aan het agressief gedrag van zijn ouders, des te sneller dat kind geneigd zal zijn om zelf agressief gedrag toe te passen. Doordat het kind een link legt tussen het gedrag van de ouder en het eigen gedrag, wordt agressie voor het kind een acceptabele manier van handelen en van problemen oplossen. Dit proces wordt *modeling* genoemd. Door modeling wordt sociaal gedrag, waaronder agressief gedrag aangeleerd (Feldman, 2009). Het kind leert dus op deze manier agressief gedrag toe te passen door de ouders te observeren en te imiteren.

Agressief gedrag kan ook door *erfelijkheid* overgedragen worden. Fysieke agressie is in de kindertijd voor een groot deel genetisch bepaald. Echter, de invloed van deze genetische factor neemt geleidelijk af naarmate het kind ouder wordt (Harden et al., 2015). Er is op dit moment in de literatuur niet een eenduidig consensus over de vraag of er een specifiek gen bestaat voor agressie. Momenteel wordt er van uit gegaan dat er een netwerk van verschillende genen bijdraagt aan het ontstaan en inhiberen van agressie (Egger, Tuinier & Oei, 2005). Er wordt wel gedacht dat bij agressieve mensen sprake kan zijn van een defect in het enzym dat de neurotransmitters noradrenaline en serotonine afbreekt (Kruk & Kloet, 2005).

Ook de *kindkenmerken* kunnen indirect bijdragen tot het ontstaan of in stand houden van agressief gedrag. Het gaat hierbij om kenmerken als emotionaliteit, intelligentie, stressbestendigheid en sociale perceptie (Prins & Braet, 2008).

Ten slotte kan ook het *opvoedgedrag* van de ouders een rol spelen bij het ontstaan van agressief gedrag bij het kind. Agressieve ouders hanteren in hun opvoeding bijvoorbeeld relatief veel lijfstraffen (Lansford et al., 2014). Ook is er in de meeste gevallen sprake van een inconsistente opvoeding. Hierbij zijn de ouders soms heel streng en autoritair naar hun kind toe terwijl er in andere gevallen juist geen structuur en regelmaat geboden wordt, en er sprake is van weinig controle (Van der Ploeg, 2014). Het hanteren van duidelijke regels maakt in de meeste gevallen geen deel uit van het opvoedpatroon (Parent, McKee & Forehand, 2015). De ouders zijn vaak nalatig en passief tegenover het kind. Deze opvoedpatronen worden nogmaals bevestigd door een meta-analyse van Hoeve, Dubas, Eichelsheim, van der Laan, Smeenk en Gerris (2009). Deze meta-analyse heeft de relatie onderzocht tussen het opvoedpatroon van de ouders en de kans op jeugd delinquentie bij het

kind. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat er een verband is tussen het soort opvoedpatroon dat de ouders hanteren en het ontstaan van delinquent gedrag bij de jongeren. Als de ouders voornamelijk een negatief opvoedpatroon hanteren, door bijvoorbeeld afwijzend of heel vijandig te zijn, dan kan dit een risico vormen voor het ontstaan van delinquent gedrag bij de jongere.

Samengevat kan gesteld worden dat de individuele verschillen in agressief gedrag het resultaat zijn van de sociale leerprocessen die opgedaan zijn in het verleden, waaronder het opvoedgedrag van de ouders. De genoemde kindfactoren en de predispositionele (genetische) factoren kunnen mogelijk ook een rol spelen.

Behalve risicofactoren zijn er ook verschillende protectieve factoren die kunnen bijdragen aan het voorkomen of verkleinen van de kans op het ontwikkelen van agressief gedrag. Protectieve factoren zijn belangrijk voor een kind omdat ze een bescherming bieden tegen verschillende negatieve factoren. Bij afwezigheid van deze protectieve factoren wordt de kans vergroot op een ongunstige ontwikkeling. Een protectieve factor tegen het ontstaan van agressie bij het kind is een warme, veilige en betrokken thuissituatie. Fosco, Stormshak, Dishion en Winter (2012) toonden aan dat wanneer er sprake is van *monitoring* door de ouders de kans op middelenmisbruik, omgang met delinquente jongeren en antisociaal gedrag verkleind wordt. Met monitoring wordt hierbij de kennis bedoeld die de ouders over de dagelijkse activiteiten van hun kind hebben. Ook uit het onderzoek van Kerr en Stattin (2000) blijkt dat hoe meer er sprake is van monitoring door de ouders, hoe minder gedragsproblemen bij de adolescent zullen ontstaan. Een hoge mate van ouderlijke monitoring zorgt daarnaast voor minder roken, minder risicovolle seksuele gedragingen en betere schoolprestaties (Kerr & Stattin, 2000). Een lage mate van ouderlijke monitoring zorgt voor een verhoogde kans op probleembedrag bij het kind (Hayes, Hudson & Matthews, 2004). Op grond van de bovenstaande literatuur over ouderlijke monitoring wordt binnen dit onderzoek een negatief verband verwacht tussen de mate van ouderlijke monitoring en agressief gedrag bij het kind.

Wanneer we enkel toespitsen op de ouderlijke opvoeding dan blijkt uit de huidige literatuur dat er meer is geschreven over de moederrol dan de vaderrol; de moeder-kind relatie is vaker bestudeerd dan de vader-kind relatie (Sigel, McGillicuddy-DeLisi & Goodnow, 2014). Ook als je kijkt naar verschillende wetenschappers uit het verleden dan is ook daar merkbaar dat er meer nadruk werd gelegd op het belang van de moederrol voor het jonge kind. Een voorbeeld van een vroegere wetenschapper die de moeder aanwijst als belangrijkste (hechtings)figuur in de ontwikkeling van het kind is onder andere Bowlby, de ontwikkelaar van de hechtingstheorie (Bretherton, 1992). De reden dat de moederrol vaker wordt bestudeerd dan de vaderrol is mijns inziens omdat de moeder de belangrijkste rol speelt in de opvoeding van het kind. Naar aanleiding hiervan wordt ook in dit

onderzoek gekeken hoe moeders agressief gedrag door hun kind beoordelen.

Coplan, Hastings, Lagace-Seguin en Moulton (2002) hebben in hun onderzoek middels zelf-rapportage vragenlijsten bestudeerd wat de reacties van moeders zijn op verschillende gedragingen door hun kind (bijvoorbeeld verlegen, agressief of juist pro sociaal). De moeders hanteren in het dagelijkse leven een *autoritaire* (veel regels opleggen, geen ruimte voor behoeften kind) of een *autoritatieve* (democratisch, rekening houdend met behoeften kind) opvoedstijl. Uit de resultaten is gebleken dat de moeders die een autoritaire opvoedstijl hanteerden eerder geneigd waren om te reageren met schaamte naar de omgeving indien er sprake was van gedragsproblemen. Het soort gedrag van het kind kan ook invloed hebben op de zelfwaardering van de moeders. Uit het onderzoek van Seçer, Gülay-Ogelman, Önder en Berengi (2012) blijkt dat er een significant negatieve relatie is tussen de mate van zelfwaardering van moeders met betrekking tot hun opvoedvaardigheden en het gedrag van hun kind. Een voorbeeld van de gedragingen waar dit betrekking op heeft zijn angst, hyperactiviteit, uitsluiting van de vriendengroep maar ook agressief gedrag. Dit wil zeggen dat als deze gedragingen bij hun eigen kind voorkomen, de moeders niet meer zeker zijn van hun opvoedkwaliteiten.

Naar aanleiding van bovenstaande onderzoeken, waaruit blijkt dat bepaalde moeders schaamte en onzekerheid over hun opvoeding ervaren als hun kind gedragsproblemen vertoont, wordt in dit onderzoek bestudeerd of moeders agressief gedrag door hun eigen kind sterker afkeuren dan agressief gedrag door het kind van een ander.

Wanneer we meer gericht kijken naar de beoordeling van de *vorm* van agressie door de moeders, dan blijkt uit diverse studies dat moeders agressief gedrag door hun kind verschillend beoordelen. Uit het onderzoek van Werner en Grant (2009) blijkt dat moeders relationele agressie minder onacceptabel vinden dan fysieke agressie. De moeders uit dit onderzoek voelden zich minder verantwoordelijk voor hun kind als deze relationele agressie toepast in plaats van fysieke agressie. De vergrote acceptatie door moeders voor relationele agressie dan voor fysieke agressie bij hun kind is al op jonge leeftijd te zien. In het onderzoek van Goldstein en Boxer (2013) waren de participanten tussen de twee en vijf jaar. De kinderen uit dit onderzoek werden door hun moeders strenger gestraft als ze fysieke agressie toepasten dan als ze relationeel agressief waren. Als de kinderen relationele agressie toepasten waren de ouders minder snel geneigd om in te grijpen dan als ze fysiek agressief waren (Goldstein & Boxer, 2013). Dit komt onder andere door het feit dat de kinderen vaak gestimuleerd worden om hun problemen zelf mondeling op te lossen waardoor de kans op relationele agressie toeneemt (Goldstein & Boxer, 2013). Een andere reden dat de moeders relationele agressie als minder ernstig ervaren is omdat het vaak binnen de vriendengroep van hun

kind plaatsvindt, waarbij het kind geregeld van rol wisselt (toeschouwer, agressor of slachtoffer). Hierdoor wordt dit als een redelijk aanvaardbare manier van reageren op een conflict gezien (Werner & Grant, 2009).

De zichtbaarheid en schade bij relationele agressie is daarnaast minder zichtbaar voor de omgeving dan bij fysieke agressie (Werner & Grant, 2009). Naar aanleiding van bovenstaande literatuur wordt in dit onderzoek gesteld dat moeders fysieke agressie door hun eigen kind sterker afkeuren dan relationele agressie.

Aan de hand van de beschreven literatuur zijn in dit onderzoek de volgende hypothesen geformuleerd:

1. Agressief gedrag uitgevoerd door een meisje wordt door adolescenten sterker afgekeurd dan wanneer agressief gedrag door een jongen wordt uitgevoerd.
2. Er is sprake van een negatief verband tussen de mate van monitoring door de ouders en agressief gedrag bij het kind.
3. Agressief gedrag uitgevoerd door het eigen kind wordt door de moeders sterker afgekeurd dan agressief gedrag uitgevoerd door het kind van een ander.
4. Moeders keuren fysieke agressie bij hun eigen kind sterker af dan relationele agressie bij hun eigen kind.

Methode

Participanten

De totale populatie in dit onderzoek bestond uit 78 adolescenten en 22 ouders. De deelnemende adolescenten (45% jongens, 54% meisjes, 1% onbekend) waren tussen de 11 en 18 jaar met een gemiddelde leeftijd van 12.8 jaar ($SD = 1.2$). Van de deelnemende adolescenten zat 37.1% in groep 8 van een reguliere basisschool, 17.5% op het VMBO, 22.7% op de HAVO en 1% op het VWO. Bij 2% van de adolescenten was niet vermeld wat het onderwijsniveau is. De leeftijd en sekse van de deelnemende adolescenten zijn weergegeven in Tabel 1. Van de deelnemende ouders (9% vaders, 91% moeders) was het onderwijsniveau bij de meerderheid middelbaar beroepsonderwijs (29%) en hoger beroepsonderwijs (29%). Zie Tabel 2 voor de verdere onderverdeling in sekse en opleidingsniveau.

Tabel 1

Deelnemende adolescenten (N = 78) onderverdeeld in sekse en leeftijd.

	Jongens (n)	Meisjes (n)	Onbekend (n)	Totaal (n)
11 jarigen	7	4	1	12
12 jarigen	13	11	-	24
13 jarigen	6	13	-	19
14 jarigen	6	11	-	17
15 jarigen	2	2	-	4
16 jarigen	-	-	-	-
17 jarigen	1	-	-	1
18 jarigen	-	1	-	1

Tabel 2

Deelnemende ouders (N = 22) onderverdeeld in sekse en opleidingsniveau.

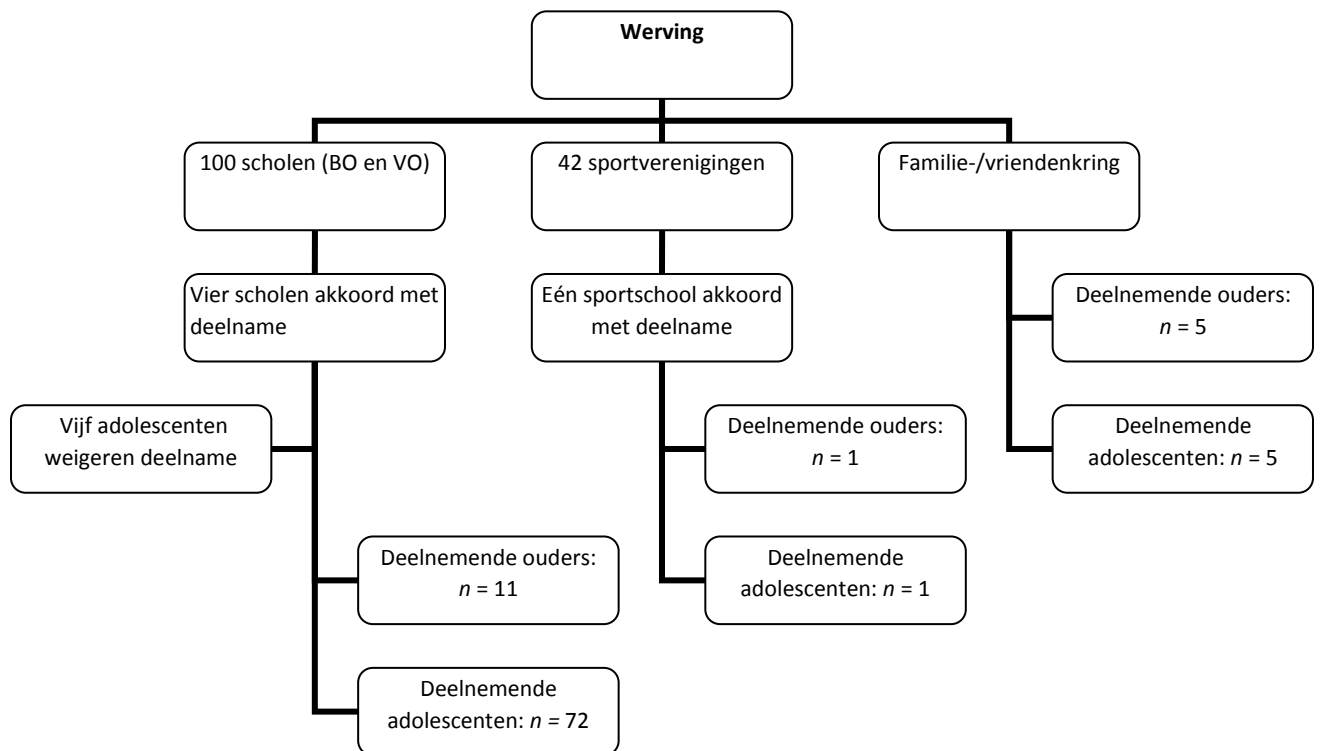
Opleidingsniveau	Man (n)	Vrouw (n)	Totaal (n)
Lagere school afgemaakt	-	1	1
Lager beroepsonderwijs	1	1	2
MAVO of vergelijkbaar	-	1	1
Middelbaar beroepsonderwijs	-	6	6
HAVO of iets vergelijkbaars	1	2	3
VWO	-	0	0
Hoger beroepsonderwijs	-	6	6
Wetenschappelijk onderwijs	-	3	3

Procedure

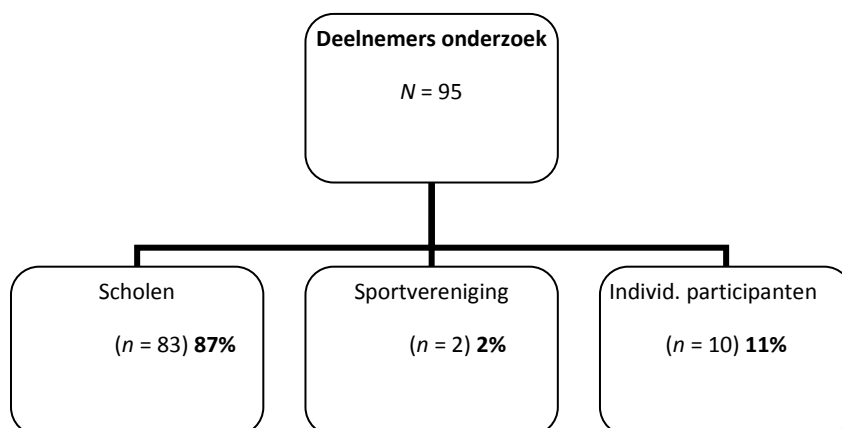
Om participanten te werven werd allereerst mondeling, via de email of middels een persoonlijke bellen contact gelegd met verschillende scholen, sportverenigingen, familie en vrienden. Bij interesse werd er een brief gestuurd waarin aanvullende informatie werd gegeven over het doel van het onderzoek (zie Bijlage 1). In deze brief werd ook vermeld dat er binnen een week contact met de betreffende persoon werd opgenomen om eventuele vragen te beantwoorden. Als een school of sportvereniging na ontvangst van deze brief nog geïnteresseerd was, werd een afspraak gemaakt om het onderzoek bij de leerlingen af te nemen. Een overzicht van het aantal respondenten na werving is weergegeven in Figuur 1. Uiteindelijk hebben vier scholen ($n = 72$ adolescenten; $n = 11$ ouders), één sportvereniging ($n = 1$ adolescent; $n = 1$ ouder) en losse participanten geworven uit de familie- en vriendenkring ($n = 5$ adolescenten; $n = 5$ ouders) meegedaan aan dit onderzoek. Zie Figuur 2 voor de percentages van participanten per deelnemersgroep.

De ouders van de adolescenten werden voor aanvang door de school of sportvereniging van hun kind ingelicht over het doel van het onderzoek. De vragenlijsten voor de deelnemende adolescenten zijn in de meeste gevallen op de school van de adolescent individueel en op papier afgenomen. De adolescenten kregen bij deze afname vragenlijsten voor hun ouders mee, die de deelnemende ouders vervolgens thuis individueel invulden en in een antwoordenvolp terug konden sturen. Voordat de vragenlijsten bij de adolescenten werden afgenomen werd eerst een korte uitleg door de onderzoeker gegeven. Hierbij werden de verschillende vragenlijsten geïntroduceerd en benadrukt dat de vragenlijsten anoniem verwerkt zouden worden. Ook werd duidelijk gemaakt dat er onderling niet overlegd mocht worden. De adolescenten kregen maximaal één uur de tijd om de vragenlijsten in te vullen. Tijdens het invullen van de vragenlijsten bleef de onderzoeker aanwezig om eventuele vragen te beantwoorden.

Aan het vragenlijstpakket voor zowel de adolescenten als de ouders was een informatiebrief toegevoegd (zie Bijlage 2) waarin stond wat het doel van het onderzoek was: meer inzicht krijgen in hoe ouders en jongeren van verschillende leeftijden denken over gedrag en opvoeding. In dit formulier werd ook aan de participant duidelijk gemaakt wat de procedure van het onderzoek is en werd anonimiteit gegarandeerd.

Figuur 1. Overzicht van het aantal respondenten na werving

Figuur 2. Percentages van participanten per deelnemersgroep

Meetinstrumenten

Bij de adolescenten werden de volgende vragenlijsten afgenomen: Agressief of assertief?, Wat denk jij? en Mijn gedrag. Bij de ouders zijn de volgende vragenlijsten afgenomen: Alabama Parenting

Questionnaire (APQ), Adult Self Report (ASR), Wat denkt u?, Agressief of assertief. De volgorde waarin de vragenlijsten werden afgenomen was voor zowel de adolescent als voor de ouder variërend. Dit werd bewust gedaan omdat de participanten beïnvloed konden worden door de volgorde van de vragenlijsten. Door de volgorde waarin de vragenlijsten werden afgenomen gevarieerd te houden is getracht om deze invloed te minimaliseren. De instrumenten die binnen dit onderzoek gebruikt werden, worden hieronder beschreven.

Alabama Parenting Questionnaire (APQ). De APQ (Shelton, Frikck & Wootton, 1996) is een zelf-rapportage vragenlijst die als meetpretentie heeft meer inzicht te krijgen in het opvoedgedrag. De vragenlijst meet zes opvoeddimensies: (1) *Betrokkenheid van de ouders*, (2) *positief opvoedgedrag*, (3) *toezicht/gebreekige monitoring*, (4) *inconsistente disciplineren*, (5) *het gebruik van straffen* en (6) *overige disciplinetechnieken* waarbij de participanten antwoorden op een vijfpuntsschaal (van *nooit* [1] tot *altijd* [5]). Om de schalen beter te laten aansluiten bij de leeftijdscategorie van de deelnemende adolescenten is er in dit onderzoek voor gekozen om extra items toe te voegen aan de schalen 1, 3, 5 en 6. De vragenlijst bestaat hierdoor uit 53 items in plaats van de originele 44 items (zie Bijlage 3 voor de gebruikte versie in dit onderzoek).

Uit eerder onderzoek blijkt dat de betrouwbaarheid en validiteit van de originele APQ voldoende is (Dadds, Maujean, Fraser, 2011; Elgar, Waschbusch, Dadds & Sigvaldason, 2006). Binnen het huidige onderzoek is alleen de schaal *gebreekige monitoring* gebruikt (10 items; Cronbach's $\alpha = .66$). Deze items meten in hoeverre een ouder controle heeft over haar/zijn kind. Voorbeelditems van deze schaal zijn: 'U krijgt het zo druk dat u vergeet waar u kind is of wat hij/zij aan het doen is' en 'Uw kind blijft 's avonds langer buiten dan van u mag'. Een hoge score op deze schaal betekent dat er sprake is van weinig controle door de ouder.

Mijn gedrag. Deze zelf-rapportage vragenlijst bestaat uit 23 items en meet de hoeveelheid prosociaal en agressief (fysiek en relationeel) gedrag bij de adolescent. Het gaat hier om gedrag dat is voorgekomen in de laatste zes maanden. De 10 items die agressie meten zijn gebaseerd op een aantal bestaande lijsten (Björkvist, Österman & Kaukiainen, 1992; Krahe & Möller, 2010; Möller & Krahe, 2009), terwijl de 13 items die prosociaal gedrag meten gebaseerd zijn op de vragenlijst Sociale vaardigheden van jongeren (Hulstijn et al., 2006; zie Bijlage 3 voor de volledige versie van de Mijn gedrag vragenlijst). Binnen het huidige onderzoek zijn alleen de (10) items (Cronbach's $\alpha = .82$) gebruikt die agressief gedrag meten. De antwoordcategorieën uit de Mijn gedrag vragenlijst bestaan uit een vijfpuntsschaal (*nooit* [1] tot [5] *heel vaak*).

Agressief of assertief vragenlijst. Dit betreft een zelfrapportage vragenlijst die de houding van de participant meet met betrekking tot het daadwerkelijk toepassen van zowel fysieke als verbale agressie. Deze vragenlijst is gedeeltelijk gebaseerd op de vragenlijst van Henry, Cartland, Ruchross en Monahan (2004). De vragenlijst bestaat uit de volgende schalen: *assertief gedrag*, *subassertief gedrag*, *altruïstisch gedrag* en *agressief gedrag* waarbij de participanten antwoorden op een driepuntsschaal (*ik keur dat af/ zij keuren dat af* [1] tot *ik vind dat oké/ zij vinden dat oké/ik keur dat goed* [5]). Er werd zowel een versie voor adolescenten als een ouderversie gebruikt (Zie Bijlage 5a voor de gebruikte adolescentversie en bijlage 5b voor de ouderversie).

De deelnemende adolescenten moesten bij verschillende stellingen aangeven hoe zij het gedrag van een klasgenoot zouden beoordelen en hoe zij denken dat hun overige klasgenoten dat gedrag zouden beoordelen. Voorbeelditems zijn: 'Stel je voor dat iemand uit jouw klas tegen iemand schreeuwt omdat de ander hem sloeg' en 'Stel je voor dat iemand uit jouw klas tegen de leraar schreeuwt nadat de leraar hem onterecht een onvoldoende gaf'. De klasgenoot waar het in de vragenlijst om ging was een hypothetische jongen of meisje. In de ouderversie werd bij het invullen onderscheid gemaakt tussen *mijn kind* en *een kind*.

De schaal agressief gedrag (21 items) werd gebruikt bij de toetsing van de eerste hypothese. Voor de toetsing van de derde en vierde hypothese werden respectievelijk de schaal agressief gedrag (21 items) en de subschalen fysieke agressie (7 items) en verbaal-relationale agressie (14 items) gebruikt. Zie Tabel 3 voor de Cronbach's alpha's per (sub)schaal voor de ouderversie en adolescentversie. Een hoge score op deze schalen betekent dat de participant agressief gedrag goedkeurt in verschillende situaties terwijl een lage score betekent dat de participant agressief gedrag afkeurt.

Tabel 3

Betrouwbaarheid (Cronbach's α) Agressief of assertief vragenlijst per schaal onderverdeeld in de ouderversie en adolescentversie.

Schaal	Ouderversie	Adolescentversie
Agressief gedrag	.76	.90
Fysieke agressie	.70*	.72
Verbaal-relationale agressie	.70	.69

*De betrouwbaarheid van de originele schaal was Cronbach's $\alpha = .47$. Door het weglaten van item 11 werd de betrouwbaarheid Cronbach's $\alpha = .70$

Resultaten

Om te toetsen of agressief gedrag uitgevoerd door een meisje sterker wordt afgekeurd door adolescenten dan wanneer agressief gedrag door een jongen wordt uitgevoerd is gekeken naar het verschil tussen een hypothetische jongen en meisje in de totaalscore van de schaal *agressief gedrag* uit de Agressief of assertief vragenlijst (kindversie). Om het verschil te toetsen werd gebruik gemaakt van een onafhankelijke t-toets waarbij tweezijdig is getoetst. Uit de resultaten bleek dat agressief gedrag van jongens ($M = 66.98$; $SD = 21.30$) en meisjes ($M = 69.60$; $SD = 19.30$) niet verschillend beoordeeld werden: $t(75) = -.57$, $p = .57$.

Om te toetsen of er sprake is van een negatief verband tussen de mate van monitoring door de ouders en agressief gedrag bij het kind is gekeken of er een positief verband bestaat tussen de totaalscore van de schaal *gebrekkige monitoring* ($M = 26.38$; $SD = 6.01$) uit de APQ vragenlijst en de totaalscore van de items die *agressief gedrag* meten ($M = 17.87$; $SD = 6.02$) uit de Mijn gedrag vragenlijst. Om dit te testen is er een correlatie analyse uitgevoerd waarbij tweezijdig is getoetst. Hieruit bleek dat gebrekkige monitoring door de ouders geen significant verband heeft met het agressieve gedrag bij het kind ($r = .42$, $p = .12$).

Om te toetsen of agressief gedrag uitgevoerd door het eigen kind door de moeders sterker wordt afgekeurd dan agressief gedrag uitgevoerd door het kind van een ander is gekeken naar de totaalscores op de schaal *agressief gedrag* uit de Agressief of assertief-vragenlijst (ouderversie). Hierbij is gekeken naar het verschil in de totaalscore tussen *mijn kind* en *een kind*. Om het verschil te toetsen is gebruik gemaakt van een gepaarde t-toets waarbij tweezijdig is getoetst. Uit de resultaten blijkt dat er sprake is van een marginaal significant lager gemiddelde voor *mijn kind* ($M = 26.18$; $SD = 2.27$) dan voor *een kind* ($M = 28.59$; $SD = 5.42$), $t(16) = -2.04$, $p = .059$. Dit wil dus zeggen dat ouders agressief gedrag uitgevoerd door hun eigen kind mogelijk sterker afkeuren dan wanneer agressief gedrag uitgevoerd wordt door het kind van een ander.

Om te toetsen of moeders fysieke agressie bij hun eigen kind sterker afkeuren dan relationele agressie bij hun eigen kind is er een vergelijking gemaakt tussen de gemiddelde score van items die *fysieke agressie* meten en de gemiddelde score van items die *relationele agressie* meten uit de Agressief of assertief-vragenlijst (ouderversie). Om te testen of er sprake is van een significant verschil is gebruik gemaakt van een gepaarde t-toets waarbij tweezijdig is getoetst. Conform de verwachting blijkt uit de resultaten het gemiddelde voor fysieke agressie ($M = 1.06$; $SD = .14$) significant lager te liggen dan het gemiddelde voor relationele agressie ($M = 1.30$; $SD = .24$), $t(19) = -5.53$, $p = <.001$. Dit wil zeggen dat ouders bij hun eigen kind fysieke agressie sterker afkeuren dan relationele agressie.

Discussie

Het doel van dit onderzoek was om meer inzicht te krijgen in de houding en cognities van ouders en hun kinderen ten opzichte van agressief gedrag. In dit onderzoek is gekeken in hoeverre agressief gedrag bij het kind beïnvloed wordt door de ouderlijke opvoeding en dan meer specifiek ouderlijke monitoring. Ook is gekeken hoe de omgeving van de adolescent agressief gedrag beoordeelt. Uit dit onderzoek is gebleken dat moeders fysieke agressie bij hun eigen kind sterker afkeuren dan relationele agressie. Daarnaast is er een aanwijzing gevonden dat moeders het agressieve gedrag van hun eigen kind mogelijk sterker afkeuren dan het agressieve gedrag van het kind van een ander. Er is in dit onderzoek geen aanwijzing gevonden dat agressief gedrag uitgevoerd door een meisje sterker wordt afgekeurd dan agressief gedrag uitgevoerd door een jongen. Daarnaast blijkt dat gebrekkige monitoring door de ouders geen verband heeft met agressieve gedrag bij het kind.

Agressief gedrag uitgevoerd door een meisje werd in dit onderzoek door adolescenten niet sterker afgekeurd dan wanneer agressief gedrag uitgevoerd werd door een jongen. Van een stereotype meisje wordt vanuit de sociale omgeving geen disruptief gedrag verwacht waaronder fysiek agressief gedrag, maar meer internaliserend gedrag (Keenan & Shaw, 1997). Voor de jongens geldt juist een tegengesteld verwachtingspatroon. Wanneer een meisje toch openlijk agressief gedrag vertoont, dan wordt dat gedrag sterker afgekeurd omdat het niet binnen het verwachtingspatroon ligt. Een verklaring voor de niet verwachte resultaten binnen dit onderzoek is mogelijk te herleiden naar het onderzoek van Harachi et al. (2006). Volgens dit onderzoek speelt de groepssetting binnen de school een rol in de mate van het uitvoeren van agressief gedrag. Ik denk dat wanneer meisjes lid zijn van een groep die gekenmerkt wordt door een hoge mate van agressief gedrag, door de overige adolescenten (ongeacht sekse) niet afwijzend gereageerd wordt wanneer agressief gedrag door deze meisjes wordt uitgevoerd omdat dit binnen het verwachtingspatroon ligt. In dit onderzoek is niet gevraagd naar de vriendengroep van de adolescenten. Er is ook geen vraag gesteld waarbij de situatie geschetst wordt van een deviante vriendengroep. Een mogelijk andere verklaring voor het feit dat agressief gedrag uitgevoerd door een meisje niet sterker wordt afgekeurd dan agressief gedrag uitgevoerd door een jongen, kan zijn dat relationele agressie niet vaker wordt toegepast door meisjes dan door jongens. Scheithauer, Haag, Mahlke en Ittel (2008) hebben een meta-analyse uitgevoerd over 23 verschillende onderzoeken die het verschil in sekse met betrekking tot indirecte en relationele agressie bij kinderen en adolescenten bestuderen. De (voorlopig) eerste resultaten uit deze meta-analyse laten zien dat er nauwelijks bewijs bestaat over het feit dat indirecte en relationele agressie vaker voorkomt bij meisjes dan bij jongens. Zij stellen dat de meeste

onderzoeken die hier van uitgaan voornamelijk van de jaren '80 en '90 zijn en daardoor niet meer actueel te noemen zijn. Voor dit onderzoek zou dat betekenen dat meisjes ook fysiek agressief gedrag vertonen en dat dit net zo goed door de omgeving wordt geaccepteerd dan als datzelfde gedrag door een jongen was uitgevoerd. Uitgaande van bovenstaande meta-analyse zou het dus zo kunnen zijn dat het denkbeeld over het verwachte gedrag tussen jongens en meisjes ondertussen met de tijd veranderd is.

Uit de resultaten van deze studie is daarnaast gebleken dat ouderlijke monitoring in deze studie geen verband heeft met agressief gedrag bij het kind. De verwachting was dat hoe meer er sprake is van ouderlijke monitoring hoe kleiner de kans dat gedragsproblemen bij de adolescent zullen ontstaan (Kerr & Stattin, 2000). Een verklaring voor de niet verwachte resultaten kan gevonden worden in het onderzoek van Vitaro, Brendgen en Tremblay (2000). Zij stellen dat de relatie tussen ouderlijke monitoring en de kans op deviante vrienden alleen een beschermend effect heeft wanneer deze preventief wordt toegepast; wanneer er al contact is gelegd met deviante vrienden heeft de mate van monitoring door de ouders geen effect meer. Omdat het omgaan met deviante vrienden en agressief gedrag vertonen een raakvlak hebben, zou je voorzichtig kunnen stellen dat monitoring door de ouders alleen effect heeft als de adolescent niet al agressief is in dagelijkse situaties.

Als we in het huidige onderzoek kijken naar de mate van agressief gedrag onder de deelnemende adolescenten dan blijkt dat de score op agressief gedrag gemiddeld lager is in verhouding tot sociaal gedrag. Echter, er is niet specifiek onderzocht in hoeverre bij de adolescenten die afzonderlijk wel hoog scoorden op agressief gedrag ouderlijke monitoring preventief is gebruikt. Daarnaast hebben aan dit onderzoek niet veel ouders deelgenomen waardoor er onvoldoende vergelijkingen met de data van de adolescenten gemaakt kon worden. Ook is het mogelijk dat door de beperkte deelname van de ouders een bias zit in de onderzoeksresultaten voor deze hypothese; de adolescenten waarvan de ouders de vragenlijst hebben ingevuld blijken gemiddeld gezien minder agressief te zijn dan de adolescenten waarvan de ouders niet hebben deelgenomen aan dit onderzoek. Doordat de ouders van de kinderen die gemiddeld gezien hoog scoorden op agressief gedrag niet hebben deelgenomen aan dit onderzoek is het niet mogelijk om te achterhalen in hoeverre er sprake is van (preventieve) ouderlijke monitoring. Bij een beperkte onderzoeksgroep is de kans daarnaast statistisch gezien kleiner om een verband te vinden en blijft de spreiding van de scores beperkt. Als we kijken naar de onderzoeksresultaten uit de studie van Hayes, Hudson en Matthews (2004) waarbij de onderzoeksgroep veel groter was (1285 adolescenten), dan komen deze wel overeen met de hypothese uit het huidige onderzoek. Zij stellen in hun onderzoek

dat weinig ouderlijke monitoring kan zorgen voor een verhoogde kans op probleemgedrag.

In dit onderzoek is wel een aanwijzing gevonden dat moeders het agressieve gedrag van hun eigen kind mogelijk sterker afkeuren dan het agressieve gedrag van het kind van een ander; hier werd een marginaal significant effect gevonden. Een aannemelijke verklaring voor dit resultaat is dat de moeders anders denken over de verschillende gedragingen (waaronder agressief gedrag) van hun kind afhankelijk van de opvoedstijl die ze hanteren. Uit het onderzoek van Coplan, Hastings, Lagace-Seguín en Moulton (2002) bleek dat moeders die een autoritaire opvoedstijl hanteren in het geval van gedragsproblemen bij hun kind eerder geneigd zijn om te reageren met schaamte richting de omgeving. In dit onderzoek is niet gevraagd wat de opvoedstijl van de moeders is. Een andere oorzaak voor de marginaal significante resultaat kan wellicht ook te wijten zijn aan de steekproefgrootte uit dit onderzoek. Door de beperkte grootte kan het zijn dat het resultaat net niet significant was. Gekeken naar de effectgrootte, dan wijst dit op een klein negatief effect. Met een grotere onderzoeksgroep waren de resultaten wellicht anders geweest en was er mogelijk wel een verschil gevonden met betrekking tot de beoordeling door moeders in agressief gedrag tussen het eigen kind en het kind van een ander.

Ten slotte is binnen dit onderzoek aangetoond dat moeders fysieke agressie bij hun eigen kind sterker afkeuren dan relationele agressie. Uit de literatuur blijkt dat moeders fysieke agressie sterker afkeuren bij hun kind dan relationele agressie omdat het als een meer aanvaardbare vorm van problemen oplossen wordt gezien (Goldstein & Boxer, 2013; Werner & Grant, 2009). Een andere verklaring voor deze bevindingen kan zijn dat dit komt doordat de ouders een soort prestatiedrang voelen voor hun omgeving en het dus graag goed willen doen. Wanneer het kind toch agressief gedrag vertoont dan zien zij dat als falen. Dit fenomeen wordt ook wel *hyperparenting genoemd*; de behoefte van de ouders om het perfecte kind te creëren (Van de Velde, 2013). Ze meten hun opvoedvaardigheden aan de hand van de prestaties van hun kind.

Zwakke en sterke punten en aanbevelingen voor toekomstig onderzoek.

Het huidige onderzoek kent een aantal zwakke punten. Ten eerste is de sekse van de ouders die hebben deelgenomen aan dit onderzoek niet gelijk verdeeld. Een ruime meerderheid van de ouders die de vragenlijsten heeft ingevuld, was moeder. Dit zorgt ervoor dat de onderzoeksresultaten met voorzichtigheid geïnterpreteerd dienen te worden; het al dan niet vinden van een significant resultaat kan te wijten zijn aan de ongelijke verdeling. Voor vervolgonderzoek is het interessant om meer gericht te vragen naar de denkwijze van de vaders zodat er een goede vergelijking gemaakt kan worden met de bestaande literatuur over hoe moeders denken over agressief gedrag (bij hun kind).

Ten tweede is in dit onderzoek enkel gebruik gemaakt van zelf-rapportagevragenlijsten als meetinstrument. Het is echter mogelijk dat de percepties van de ouders en de adolescenten niet overeenkomen met hun daadwerkelijke gedrag. Voor vervolgonderzoek zou naast de vragenlijsten ook gebruik gemaakt kunnen worden van andere meetinstrumenten zoals observatie in de thuis- en/of schoolomgeving. Een voordeel van observatie is dat je feitelijk gedrag vaststelt en daarmee dus objectievere resultaten krijgt dan met vragenlijsten alleen.

Ten derde betreft deze studie een cross-sectioneel onderzoek. Een beperking hiervan is dat er geen zicht is op ontwikkelingen binnen het onderzoek. Om meer inzicht te krijgen in het proces en verloop van het onderzoek is het voor vervolgonderzoek aan te raden om gebruik te maken van cross-sectioneel onderzoek in combinatie met longitudinaal onderzoek.

Tot slot was de onderzoeksgroep erg klein. Dit zorgt ervoor dat de resultaten niet generaliseerbaar zijn naar de totale populatie omdat de kans dat de resultaten op toeval berusten groot is. Met een onderzoeksgroep bestaande uit een groot aantal deelnemers vergroot je de kans op de spreiding van de scores en zorg je ervoor dat de gevonden resultaten niet op toeval berusten.

Het huidige onderzoek kent behalve beperkingen ook een aantal sterke punten. Ten eerste is tijdens de vragenlijstafname bij de adolescenten door de onderzoekers geobserveerd. Dit heeft ervoor gezorgd dat er niet onderling overlegd werd door de adolescenten, maar ook dat eventuele vragen direct gesteld konden worden aan de onderzoeker om zo de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek te waarborgen.

Ten tweede heeft de strenge selectie van de leeftijdsgroep van de deelnemende adolescenten er voor gezorgd dat de uitspraken uit dit onderzoek gericht gedaan kunnen worden over adolescenten.

Tot slot is een sterk punt dat zowel de adolescenten als hun ouders vragen hebben beantwoord over agressief gedrag. Het voordeel is dat hiermee relaties bestudeerd kunnen worden tussen de denkwijze van de ouders en de kinderen met betrekking tot agressief gedrag.

Resumerend heeft dit onderzoek een bijdrage geleverd aan de bestaande literatuur over agressief gedrag onder adolescenten en hun ouders. Daarnaast biedt het voldoende aanknopingspunten voor vervolgonderzoek.

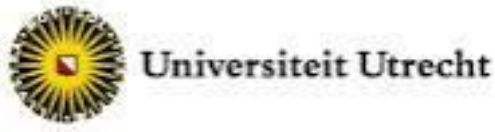
Literatuur

- Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1992). *The development of direct and indirect aggressive strategies in males and females*. San Diego, US: Academic press.
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental psychology, 28*(5), 759-775. doi:10.1037/0012-1649.28.5.759
- Coplan, R., Hastings, P. D., Lagace-Seguin, D. G., & Moulton, C. E. (2002). Authoritative and authoritarian mothers' parenting goals, attributions, and emotions across different childrearing contexts. *Parenting: Science and practice, 2*, 1-26.
doi:10.1207/s15327922par0201_1
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological bulletin, 114*, 74-101.
doi: 10.1037//0033-2909.115.1.74
- Cliquet, R. L., & Thienpont, K. (2002). *Biologische variabiliteit bij de mens: Inleiding tot de biologische antropologie*. Gent, België: Academia Press.
- Dadds, M. R., Maujean, A., & Fraser, J. A. (2011). Parenting and conduct problems in children: Australian data and psychometric properties of the Alabama parenting questionnaire. *Australian psychologist, 38*, 238-241.
- Dodge, K. A., & Rabiner, D. A. (2004). Returning to roots: On social information processing and moral development. *Child development, 75*, 1003-1008. doi: 10.1111/j.1467-8624.2004.00721.x
- Dodge, K. A., Lochman, J. E., Harnish, J. D., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (1997). Reactive and proactive aggression in schoolchildren and psychiatrically impaired chronically assaultive youth. *Journal of abnormal psychology, 106*, 37-51. doi:10.1037/0021-843x.106.1.37
- Egger, J., Tuinier, S., & Oei, T. I. (2005). Forensische neurowetenschappen en de verklaring van crimineel gedrag. *Tijdschrift voor Neuropsychologie, 0*, 11-19.
- Elgar, F. J., Waschbusch, D. A., Dadds, M. R., & Sigvaldson, N. (2006). Development and validation of a short form of the Alabama parenting questionnaire. *Journal of child and family studies, 16*, 243-259. doi:10.1007/s10826-006-9082-5
- Eling, P., Aleman, A., & Krabbendam, L. (2013). *Cognitieve neuropsychiatrie: Een procesbenadering van symptomen*. Amsterdam: Boom uitgeverij.
- Feldman, R. S. (2009) *Ontwikkelingspsychologie*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.

- Fosco, G. M., Stormshak, E. A., Dishion, T. J., & Winter, C. E. (2012). Family relationships and parental monitoring during middle school as predictors of early adolescent problem behavior. *Journal of clinical child & adolescent psychology, 41(2)*, 202-213.
doi: 10.1080/15374416.2012.651989
- Gianluca, G., Tiziana, P., & Shelly, H. (2014). Moral disengagement among children and youth: A meta-analytic review of links to aggressive behavior. *Aggressive behavior, 40(1)*, 56-68.
doi:10.1002/ab.21502
- Goldstein, S. E., & Boxer, P. (2013). Parenting practices and the early socialisation of relational aggression among preschoolers. *Early child development and care, 183 (11)*, 1559-1575.
doi: 10.1080/03004430.2012.738200
- Harachi, T. W., Fleming, C. B., White, H. R., Ensminger, M. E., Abott, R. D., Catalano, R. F., & Haggerty, K. P. (2006). Aggressive behavior among girls and boys during middle childhood: Predictors and sequelae of trajectory group membership. *Aggressive behavior, 32*, 279-293.
doi: 10.1002/ab.20125
- Harden, K. P., Patterson, M. W., Briley, D. A., Engelhardt, L. E., Kretsch, F. D. M., ... Tucker-Drob, E. M. (2015). Developmental changes in genetic and environmental influences on rule-breaking and aggression: Age and puberal development. *Journal of child psychology and psychiatry, 56*, 1370-1379. doi:10.1111/jcpp.12419
- Hayes, L., Hudson, A., & Matthews, J. (2004). Parental monitoring behaviors: A model of rules, supervision, and conflict. *Behavior therapy, 35*, 587-604.
doi: 10.1016/s0005-7894(04)80033-9
- Henry, D. B., Cartland, J., Ruchcross, H., & Monahan, K. A. (2004). Return potential measure of setting norms for aggression. *American journal of community psychology, 33*, 131-148.
doi:10.1023/b:ajcp.0000027001.71205.dd
- Hoeve, M., Dubas, J. S., Eichelsheim, V., Laan, P. H. van der., Schmeenk, W., & Gerris, J. R. M. (2009). *The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis, 37*, 749-775.
doi:10.1007/s10802-009-9310-8
- Hulstijn, E. M., Cohen-Kettenis, P. T., Mellenbergh, G. J., Boomsma, A., Blonk, R. W. B., ... Hamerlinck, S. (2006). *Vragenlijst sociale vaardigheden van jongeren*. Amsterdam: Boom uitgevers.
- Keenan, K., & Shaw, D. (1997). Developmental and social influences on young girl's early problem behavior. *Psychological bulletin, 121*, 95-113.
- Kerr, M., Stattin, H. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child development, 71*, 1072-1085. doi:10.1111/1467-8624.00210

- Krahé, B., Busching, R. (2014). Interplay of normative beliefs and behavior in developmental patterns of physical and relational aggression in adolescence: A four-wave longitudinal study. *Frontiers in psychology, 5*, 1-11. doi: 10.3389/fpsyg.2014.01146
- Krahé, B., & Möller, I. (2010). Longitudinal effects of media violence on aggression and empathy among German adolescents. *Journal of applied developmental psychology, 31*, 401–409. doi:10.1016/j.appdev.2010.07.003
- Kruk, M. R., & Kloet, E. R. de (2005). Genen, glucocorticoïden en geweld. *Tijdschrift voor criminology, 47*, 136-137.
- Lansford, E. J., Sharma, C., Malone, P. S., Woodlief, D., Dodge, K.A., ... Giunta, L. (2014). Corporal punishment, maternal warmth, and child adjustment: A longitudinal study in eight countries. *Journal of clinical child & adolescent psychology, 43*, 670-685. doi:10.1080/15374416.2014.893518
- Manen, T. G. van. (2010). *Zelfcontrole: Een social cognitief interventieprogramma voor kinderen met agressief en oppositioneel gedrag*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Meurs, I. van., Reef, J., Verhulst, F. C., & Ende, J. van der. (2009). Intergenerational transmission of child problem behaviors: A longitudinal, population-based study. *Journal of the American academy of child & adolescent psychiatry, 48*(2), 138-145. doi.org/10.1097/chi.0b013e318191770d
- Möller, I., Krahé, B. (2009). Exposure to violent video games and aggression in German adolescents: A longitudinal analysis. *Aggressive behavior, 35*, 75-89.
- Parent, J., McKee, L. G., & Forehand, R. (2015). Seesaw discipline: The interactive effect of harsh and lax discipline on youth psychological adjustment. *Journal of child and family studies, 0*, 1-11. doi: 10.1007/s10826-015-0244-1
- Ploeg, J. van der. (2014). *Agressie bij kinderen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghem.
- Prins, P., & Braet, C. (Eds.) (2008). *Handboek klinische ontwikkelingspsychologie*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Schlüter, T., Winz, O., Henkel, K., Prinz, S., Rademacher, I., Schmalljohan, J., ... Vernaleken, I. (2013). The impact of dopamine on aggression: An [18F]-FDOPA PET study in healthy males. *The journal of neuroscience, 33* (43), 16889 –16896. doi: 10.1523/jneurosci.1398-13.2013
- Scheithauer, H., Haag, N., Mahlke, J., & Ittel, A. (2008). Gender and age differences in the development of relational/indirect aggression: First results of a meta-analysis. *European Journal of developmental science, 1*, 176-189. doi:10.3233/DEV-2008-21211.

- Seçer, Z., Gülay-Ogelman, H., Önder, A. & Berengi, S. (2012). Analysing mothers' self-efficacy perception towards parenting in relation to peer relationships of 5-6 year-old preschool children. *Theory & practice, 12*(3), 2001-2008.
- Sigel, I. E., McGillicuddy-DeLisi, A. V., & Goodnow, J. J. *Parental beliefs: The psychological consequences for children*. New York, US: Psychology press.
- Simmons, D. T. (2008). *The relationship among types of aggression, pro-social behavior, seks, and perceived emotional distress* (Dissertatie thesis, The Pennsylvania state university). Gevonden op: <https://etda.libraries.psu.edu/paper/8395/3675>
- Velde, D. van de (2013). *Op schouders van ouders. Het opvoedingsgebeuren tussen wens en realiteit*. Apeldoorn: Garant uitgevers.
- Vitaro, F., Brendgen, M., & Tremblay, R. (2000). Influence of deviant friends on delinquency: searching for moderator variables. *Journal of Abnormal Child Psychology, 4*, 313-325.
- Wenar, C., & Kerig, P. (2005). *Developmental psychopathology: From infant through adolescence*. Ohio, US: McGraw-Hill Education.
- Werner, N. E., & Grant, S. (2009). Mothers cognitions about relational aggression: Associations with discipline responses, children's normative beliefs, and peer competence. *Social development, 18*(1), 77-98. doi: 10.1111/j.1467-9507.2008.00482.x
- Zimbardo, P., & Johnson, R.L. (2009). *Psychologie een inleiding*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.
- Zimmer-Gembeck, M. J., Pronk, R. E., Goodwin, B., Mastro, S., & Crick, N. R. (2012). Connected and isolated victims of relational aggression: Associations with peer group status and differences between girls and boys. *Sex roles, 68*, 363-377. doi: 10.1007/s11199-012-0239-y

Faculteit Sociale Wetenschappen UU
Kinder- en Jeugdpsychologie

Contactpersoon: Asma Aharouay

Telefoon: 0611090263

E-Mail: A.Aharouay@students.uu.nl

Betreft: Verzoek tot deelname onderzoek

Utrecht, x 2015

Geachte heer/ mevrouw,

Door middel van deze brief willen wij u uitnodigen deel te nemen aan een onderzoek, uitgevoerd door de afdeling Ontwikkelingspsychologie van de Universiteit Utrecht. Het onderzoek zal plaatsvinden onder kinderen in de leeftijd tussen 11 tot 18 jaar.

Doel en relevantie van het onderzoek

Elke school heeft er wel eens mee te maken: Agressie onder leerlingen naar medeleerlingen of naar docenten. Deze agressie lijkt toe te nemen. Uit een rapport van het CNV Onderwijs uit 2012 blijkt dat 80 procent van het personeel te maken heeft met verbale agressie van leerlingen, en een derde met fysieke agressie. Niet alleen de agressie van leerlingen neemt toe, eveneens agressie van ouders naar onderwijspersoneel. Zo bleek uit het rapport dat alle scholen wel te maken heeft gehad met verbaal agressieve ouders. Hiernaast had 28 procent tevens te maken gehad met fysiek agressieve ouders.

Het doel van huidig onderzoek is om meer inzicht te verwerven in dit gedrag bij jongeren en hun ouders en de mogelijke rol van opvoeding op het agressieve gedrag. Door uw deelname

kunt u bijdragen aan het verwerven van nieuwe inzichten die kunnen worden ingezet bij interventies om agressie te verminderen. Uw deelname wordt dan ook zeer gewaardeerd.

Procedure van het onderzoek

Het onderzoek zal bestaan uit tweemaal een bezoek van een student aan uw school. Deze bezoeken zullen op afspraak en bij voorkeur in april plaatsvinden. Uiteraard stemmen wij graag met u en/of de leerkracht(en) af wanneer dit het beste schikt. Tijdens het eerste bezoek zullen bij alle kinderen uit de betreffende klas vragenlijsten worden afgenomen die inhoudelijk gaan over agressief gedrag en hun houding ten opzichte hiervan. Deze vragenlijsten kunnen klassikaal worden ingevuld, waarbij ieder kind de vragenlijsten invult. Tijdens de afname van de vragenlijsten zal een student aanwezig zijn om eventuele vragen te beantwoorden. Het afnemen van de vragenlijsten zal in totaal circa 45 minuten in beslag nemen. Tijdens dit bezoek zullen vier vragenlijsten voor de ouders aan de kinderen worden meegegeven. Eén van de ouders kan deze vragenlijsten zelfstandig thuis invullen. Ouders kunnen de ingevulde vragenlijsten vervolgens (in een afgesloten envelop) met hun kind mee terug naar school geven of rechtstreeks naar de Universiteit Utrecht opsturen. In het tweede bezoek zullen de op school ingeleverde, ingevulde vragenlijsten worden opgehaald. Dit kan buiten lestijd om plaatsvinden en vraagt geen tijd van de leerlingen.

Vrijwilligheid en verwerking van gegevens

Deelname aan onderzoek is geheel vrijwillig. Wij willen graag met u afstemmen hoe we de toestemmingsprocedure vormgeven: is uw toestemming voldoende of vragen we ouders van tevoren om het aan te geven als hun kind niet mag deelnemen aan dit onderzoek? Ongeacht de vorm, heeft ieder kind en iedere ouder echter te allen tijde de vrijheid om deze toestemming weer in te trekken, zonder opgave van redenen. Alle gegevens die tijdens het onderzoek worden verzameld, zullen vertrouwelijk behandeld worden. De gegevens zijn niet herleidbaar tot een individu. Tevens hebben buitenstaanders die niet bevoegd zijn, geen inzage in de gegevens. De gegevens worden gebruikt voor onderzoek, waar wellicht wetenschappelijke publicatie op volgt.

Hopelijk bent u voor nu voldoende geïnformeerd over het onderzoek. Wij realiseren ons dat wij met dit verzoek een beroep doen op de schaarse tijd van drukbezette leerkrachten en leerlingen. Wij hebben daarom geprobeerd de gevraagde informatie tot een minimum te beperken. Wij zijn u bij voorbaat zeer dankbaar voor uw bijdrage aan dit onderzoek en hopen

mede door deze bijdrage meer inzicht te krijgen in verbanden tussen agressief gedrag bij ouders en kinderen.

Heeft u naar aanleiding van deze brief nog vragen dan kunt u te allen tijde contact opnemen met Asma Aharouay, contactpersoon van dit onderzoek. Ik zal binnen een week per email contact met u opnemen om een afspraak in te plannen voor het uitvoeren van dit onderzoek.

Met vriendelijke groeten,

Asma Aharouay, BSc

Ilse (A.V.E.) Hofman, BSc

Marloes Krijnen

Nagila Koster

Tessa Kaufman

Masterstudenten Kinder- en Jeugdpsychologie

Bijlage 2: Informatiebrief aan de ouders en adolescenten.

Hallo!

Dit onderzoek wordt uitgevoerd door de afdeling Ontwikkelingspsychologie van de Universiteit Utrecht.

Wij willen je vragen een aantal vragenlijsten over gedrag in te vullen. Dit zal maximaal 45 minuten duren. Als je vragen hebt, kun je deze aan de student stellen.

Laat de vragenlijsten alsjeblieft in de volgorde liggen zoals je deze gekregen hebt en vul ze dus in deze volgorde in!

Jouw deelname is belangrijk voor ons onderzoek! Jouw deelname is echter ook geheel vrijwillig, wat betekent dat je altijd mag stoppen, zonder een reden op te geven. Natuurlijk willen we het liefst dat je alle vragen beantwoordt, maar als je een vraag echt niet wil beantwoorden mag je deze overslaan.

Alle gegevens die tijdens het onderzoek worden verzameld, zijn anoniem. Er wordt een nummer gebruikt zodat wij de goede vragenlijsten bij elkaar kunnen zoeken, maar zonder dat jouw naam ergens staat. Niemand zal dus weten wat jouw antwoorden waren.

De gegevens worden gebruikt voor onderzoek, waar wellicht wetenschappelijke publicatie op volgt. Hierin gaat het dan over de gehele groep jongeren, waar jij deel van uitmaakt, en worden de scores van de verschillende deelnemende jongeren niet vermeld.

Alvast bedankt!

Betreft: Verzoek tot deelname onderzoek

Geachte ouder(s)/verzorger(s),

Door middel van deze brief willen wij u uitnodigen deel te nemen aan een onderzoek, uitgevoerd door de afdeling Ontwikkelingspsychologie van de Universiteit Utrecht. Het onderzoek vindt plaats onder kinderen en jongeren in de leeftijd van 11 tot 18 jaar, en hun ouders.

De schoolleiding van de school waarop uw kind zit, vindt medewerking aan dit onderzoek nuttig en acht deelname van uw kind niet strijdig met de belangen van uw kind of van de school. Het onderzoek bij uw kind vond plaats op school, waarbij rekening werd gehouden met het lesrooster van de kinderen: het inplannen van dit onderzoek gebeurde in overleg met de directie en docent(en).

In deze brief lichten wij u nader in over het onderzoek bij uw kind en nodigen wij u uit om eveneens deel te nemen.

Doel en relevantie van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen in hoe ouders van jongeren van verschillende leeftijden denken over gedrag en opvoeding. Wij willen daarbij expliciet kijken naar overeenkomsten en verschillen tussen ouders en kinderen. Om deze reden is het voor ons erg belangrijk dat zowel ouders als kind de vragenlijsten invullen. Alleen dan is het immers mogelijk om de vragenlijsten te vergelijken.

Door uw deelname kunt u bijdragen aan het verwerven van nieuwe inzichten die in de toekomst kunnen worden ingezet bij interventies om bijvoorbeeld agressie onder jongeren te verminderen. Uw deelname en de deelname van uw kind, worden dan ook zeer gewaardeerd.

Procedure van het onderzoek

U ontvangt deze uitnodiging omdat uw kind op school vragenlijsten heeft ingevuld. Uw kind heeft de bijgevoegde vier vragenlijsten meegekregen en wij willen u vragen deze in de

volgorde in te vullen waarin ze nu liggen. Slechts één van de ouders/verzorgers hoeft deze vragenlijsten in te vullen, waarbij alle lijsten door dezelfde ouder/verzorger dienen te worden ingevuld. Na het invullen van de lijsten kunt u deze in gesloten envelop met uw kind mee terug naar school geven. De enveloppen zullen door één van de onderzoeksmederwerkers worden opgehaald bij de school. U kunt er ook voor kiezen de ingevulde lijsten rechtstreeks naar de Universiteit Utrecht op te sturen (op bijgesloten envelop is een postzegel niet nodig).

Vrijwilligheid en verwerking van gegevens

Deelname aan onderzoek is geheel vrijwillig. U kunt te allen tijde stoppen met het onderzoek, zonder opgave van redenen. Ook mag u altijd een vraag overslaan, als u deze niet wenst te beantwoorden. Natuurlijk is het voor ons onderzoek echter van belang dat u de vragenlijsten zo volledig mogelijk invult.

Alle gegevens die tijdens het onderzoek worden verzameld, zullen vertrouwelijk behandeld worden. De vragenlijsten van kind/jongere en ouder worden gekoppeld met behulp van nummers: voor ouder en kind wordt eenzelfde nummer gebruikt. De gegevens zijn niet herleidbaar tot u of uw kind: de nummers zijn dus niet gekoppeld aan uw naam of de naam van uw kind. Tevens hebben buitenstaanders die niet bevoegd zijn, geen inzage in de gegevens. Dit betekent ook dat de school van uw kind niet te zien krijgt wat u en/of uw kind heeft ingevuld. De gegevens worden gebruikt voor onderzoek, waar wellicht wetenschappelijke publicatie op volgt. Er wordt hierbij alleen over groepen – en niet over individuele – deelnemers gerapporteerd.

Wij hopen op uw medewerking!

Met vriendelijke groeten,

Asma Aharouay, BSc

Ilse (A.V.E.) Hofman, BSc

Marloes Krijnen, BSc

Nagila Koster, BSc

Tessa Kaufman, BSc

Dr. Ankie Menting

Nr: _____

Kind 1 / 2 / 3

Lange termijn follow-up

Datum: _____

APQ

Alabama Parenting Questionnaire

voor ouders

Instructies:

Hieronder staan een aantal uitspraken over uw gezin. Wilt u bij elke uitspraak aangeven hoe vaak die situatie zich bij u thuis voordoet. De mogelijke antwoorden zijn: NOOIT (1), BIJNA NOOIT (2), SOMS (3), VAAK (4), ALTIJD (5).

Het is de bedoeling dat u terwijl u de lijst invult aan één van uw kinderen denkt. De andere kinderen die u eventueel nog hebt hoeft u dus niet in het antwoord te betrekken.

SLA ALSTUBLIEFT GEEN ENKELE VRAAG OVER.

Een antwoord is niet goed of fout. Het gaat om het antwoord dat uw situatie het best weergeeft. Zet een cirkel om dat antwoord.

Bijlage 3: Alabama Parenting Questionnaire (APQ).

5 = altijd
4 = vaak
3 = soms
2 = bijna nooit
1 = nooit

1.	U heeft een gezellig gesprek met uw kind	1	2	3	4	5
----	--	---	---	---	---	---

2.	U laat het uw kind weten als hij/zij zijn/haar best doet met iets	1	2	3	4	5
----	---	---	---	---	---	---

3.	U wilt uw kind straffen, maar straft hem/haar dan uiteindelijk niet	1	2	3	4	5
----	---	---	---	---	---	---

4.	U weet waar uw kind zijn/haar (zak)geld aan besteedt	1	2	3	4	5
----	--	---	---	---	---	---

5.	U helpt als vrijwilliger mee met speciale activiteiten waar uw kind bij betrokken is (bijvoorbeeld sport, scouting of een club van de kerk)	1	2	3	4	5
----	---	---	---	---	---	---

6.	U beloont uw kind of geeft hem/haar iets extra's omdat hij/zij u gehoorzaamt of zich goed gedraagt	1	2	3	4	5
----	--	---	---	---	---	---

7.	Het lukt uw kind niet om een briefje achter te laten of om u te laten weten waar hij/zij naar toe gaat	1	2	3	4	5
----	--	---	---	---	---	---

8.	U speelt spelletjes of doet andere leuke dingen met uw kind	1	2	3	4	5
----	---	---	---	---	---	---

9.	Uw kind haalt u over om hem/haar niet te straffen nadat hij/zij iets verkeerd heeft gedaan	1	2	3	4	5
----	---	---	---	---	---	---

10.	U vraagt uw kind over zijn/haar dag op school	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

11.	Uw kind blijft 's avonds later buiten dan van u mag	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

Bijlage 3: Alabama Parenting Questionnaire (APQ).

5 = altijd
4 = vaak
3 = soms
2 = bijna nooit
1 = nooit

12.	U helpt uw kind met zijn/haar huiswerk	1	2	3	4	5
-----	--	---	---	---	---	---

13.	Als u probeert uw kind te laten gehoorzamen geeft dat meer problemen dan voordelen	1	2	3	4	5
-----	--	---	---	---	---	---

14.	U geeft uw kind een complimentje als hij/zij iets goed doet	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

15.	U vraagt uw kind wat zijn/haar plannen zijn voor de komende dag	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

16.	U weet meestal wanneer uw kind toetsen heeft of belangrijke opdrachten in moet leveren op school	1	2	3	4	5
-----	--	---	---	---	---	---

17.	U brengt uw kind met de auto, fiets of het openbaar vervoer naar een speciale activiteit	1	2	3	4	5
-----	--	---	---	---	---	---

18.	U prijst uw kind als hij/zij zich goed gedraagt	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

19.	Uw kind is weg met vrienden die u niet kent	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

20.	U pakt uw kind stevig vast als hij/zij niet naar u luistert	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

21.	U knuffelt of kust uw kind als hij/zij iets goed heeft gedaan	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

22.	Uw kind gaat weg zonder een afgesproken tijd om thuis te zijn	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

Bijlage 3: Alabama Parenting Questionnaire (APQ).

5 = altijd
4 = vaak
3 = soms
2 = bijna nooit
1 = nooit

23.	U praat met uw kind over zijn/haar vrienden	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

24.	Uw kind is na het donker buiten zonder een volwassene bij zich	1	2	3	4	5
-----	--	---	---	---	---	---

25.	Als straf geeft u uw kind huisarrest	1	2	3	4	5
-----	--------------------------------------	---	---	---	---	---

---

26.	U stopt eerder met een straf van uw kind (zoals het eerder beëindigen van beperkingen dan u oorspronkelijk zei)	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

27.	Uw kind helpt mee dingen te bedenken om samen te doen	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

28.	U krijgt het zo druk dat u vergeet waar uw kind is of wat hij/zij aan het doen is	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

29.	Uw kind wordt niet gestraft als hij/zij iets fout heeft gedaan	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

30.	U gaat naar ouderavonden of andere bijeenkomsten op de school van uw kind	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

31.	U vertelt uw kind dat u het fijn vindt als hij/zij u meehelpt rondom het huis	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

32.	U controleert niet of uw kind op tijd thuis komt	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

33.	U slaat uw kind terug als hij/zij u slaat	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

34.	U vertelt uw kind niet waar u heengaat	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

Bijlage 3: Alabama Parenting Questionnaire (APQ).

5 = altijd
4 = vaak
3 = soms
2 = bijna nooit
1 = nooit

35.	Als straf houdt u het zakgeld van uw kind in	1	2	3	4	5
-----	--	---	---	---	---	---

36.	Uw kind komt meer dan een uur later van school dan u hem/haar verwacht	1	2	3	4	5
-----	--	---	---	---	---	---

37.	De straf die u uw kind geeft hangt af van uw stemming	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

38.	Uw kind is thuis zonder volwassen toezicht	1	2	3	4	5
-----	--	---	---	---	---	---

39.	U geeft uw kind een tik voor haar billen wanneer hij/zij iets fout heeft gedaan	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

40.	U bent op de hoogte van problemen/zorgen met betrekking tot uw kind op school	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

41.	U negeert uw kind, wanneer hij/zij zich niet goed gedraagt	1	2	3	4	5
-----	--	---	---	---	---	---

42.	U geeft uw kind een klap met uw hand, wanneer hij/zij iets fout heeft gedaan	1	2	3	4	5
-----	--	---	---	---	---	---

43.	Als straf mag uw kind minder dan normaal	1	2	3	4	5
-----	--	---	---	---	---	---

44.	U weet wat uw kind doet in zijn/haar vrije tijd	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

45.	Als straf stuurt u uw kind naar zijn/haar kamer	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

46.	U slaat uw kind met een riem, (rij)zweep of ander voorwerp als hij/zij iets fout heeft gedaan	1	2	3	4	5
-----	---	---	---	---	---	---

Bijlage 3: Alabama Parenting Questionnaire (APQ).

5 = altijd
4 = vaak
3 = soms
2 = bijna nooit
1 = nooit

---

47. U gilt of schreeuwt tegen uw kind als hij/zij iets verkeerd heeft gedaan 1 2 3 4 5

---

48. Als uw kind u weigert te gehoorzamen, knijpt u hem/haar 1 2 3 4 5

---

49. U biedt uw kind excuses aan wanneer u als opvoeder een fout hebt gemaakt 1 2 3 4 5

---

50. Als uw kind zich niet goed gedraagt, legt u hem/haar rustig uit waarom haar gedrag niet goed was 1 2 3 4 5

---

51. U weet hoe goed of slecht uw kind is in de verschillende vakken op school 1 2 3 4 5

---

52. Als straf zet u uw kind apart (op de gang of in een hoek van de kamer) 1 2 3 4 5

---

53. Als straf geeft u uw kind extra karweitjes 1 2 3 4 5

Mijn gedrag

De onderstaande vragen gaan over jouw gedrag *in de laatste zes maanden*. Kruis dus het vakje aan dat het beste aangeeft hoe vaak jij je in de laatste zes maanden zo gedragen hebt.

		Nooit	Af en toe	Regelmatig	Vaak	Heel vaak
1.	Ik vrolijkte een vriend(in) op die verdrietig was	☐	☐	☐	☐	☐
2.	Ik heb iemand een duw gegeven	☐	☐	☐	☐	☐
3.	Ik voelde me blij toen iemand iets goed deed	☐	☐	☐	☐	☐
4.	Ik heb achter zijn/haar rug om iets gemeens over iemand gezegd	☐	☐	☐	☐	☐
5.	Ik zei "dank je wel" en was blij toen iemand iets voor mij deed	☐	☐	☐	☐	☐
6.	Ik heb iemand geschopt	☐	☐	☐	☐	☐
7.	Ik keek anderen aan wanneer zij spraken	☐	☐	☐	☐	☐
8.	Ik heb roddels verspreid over mensen die ik niet aardig vind	☐	☐	☐	☐	☐
9.	Ik deed iets wat ik had (spullen) met anderen	☐	☐	☐	☐	☐
10.	Ik liet mijn gevoelens zien	☐	☐	☐	☐	☐
11.	Ik heb iemand geslagen	☐	☐	☐	☐	☐
12.	Ik heb twee personen tegen elkaar uitgespeeld	☐	☐	☐	☐	☐
13.	Ik was even zorgvuldig met de spullen van een ander als met de spullen van mezelf	☐	☐	☐	☐	☐
14.	Ik sprak anderen met hun naam aan	☐	☐	☐	☐	☐
15.	Ik vroeg of ik kon helpen	☐	☐	☐	☐	☐
16.	Ik heb iemand aan zijn/haar haren getrokken of iemand gekrabd of gebeten	☐	☐	☐	☐	☐
17.	Ik stelde vragen toen ik met anderen praatte	☐	☐	☐	☐	☐
18.	Ik heb iemand gedist (publiek beledigd) waar anderen bij aanwezig waren	☐	☐	☐	☐	☐
19.	Ik deed iets terug toen iemand iets voor mij had gedaan	☐	☐	☐	☐	☐
20.	Ik heb expres andermans spullen kapot gemaakt	☐	☐	☐	☐	☐
21.	Ik vroeg aan anderen hoe het met ze ging, wat zij aan het doen waren, enz.	☐	☐	☐	☐	☐
22.	Ik heb iemand buitengesloten uit onze groep	☐	☐	☐	☐	☐
23.	Ik lachte om grapjes of leuke verhalen van anderen	☐	☐	☐	☐	☐

Agressief of assertief?

De volgende vragen gaan over of jij vindt dat bepaald gedrag goed of fout is en over hoe jij denkt dat de meeste kinderen in jouw klas hierover zouden denken. Daarbij zou de situatie waarin dat gedrag voorkomt uit kunnen maken. Stel je voor dat een jongen uit jouw klas de volgende dingen zou doen. Zou je dit dan – in die situatie – min of meer goedkeuren, afkeuren of geen van beiden? En hoe denk je dat jouw klasgenoten hierover denken?

Kruis het antwoord aan dat jouw mening het beste beschrijft. Kies slechts 1 antwoord.

Stel je voor dat iemand uit jouw klas...	Ik			Klasgenoten		
	Ik keur dat af	Ik keur dat niet af, maar vind het ook niet oké	Ik vind dat oké	Zij keuren dat af	Zij keuren dat niet af, maar vinden het ook niet oké	Zij vinden dat oké
1. Zegt dat hij dit niet leuk vindt nadat iemand hem een duw gaf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Zegt dat hij dit niet leuk vindt nadat iemand iets gemeens tegen hem zei	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Zegt dat hij dit niet leuk vindt wanneer iemand anders getreiterd wordt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. "Stop!" roept nadat iemand hem een duw gaf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. "Stop!" roept nadat iemand iets gemeens tegen hem zei	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. "Stop!" roept wanneer iemand anders getreiterd wordt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Een judogreep (bv. een houdgreep) toepast nadat iemand hem een duw gaf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Een judogreep (bv. een houdgreep) toepast nadat iemand iets gemeens tegen hem zei	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Een judogreep (bv. een houdgreep) wanneer iemand anders getreiterd wordt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Een ander zonder reden slaat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Een ander slaat, omdat die ander hem eerst sloeg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Een ander slaat, omdat die ander iets gemeens tegen hem	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Bijlage 5a: Agressief of assertief vragenlijst adolescentversie.

zei						
13.	Zonder reden tegen iemand schreeuwt	☐	☐	☐	☐	☐
14.	Tegen iemand schreeuwt omdat die ander hem sloeg	☐	☐	☐	☐	☐
15.	Tegen iemand schreeuwt omdat die ander iets gemeens tegen hem zei	☐	☐	☐	☐	☐
16.	Zonder reden iets gemeens zegt	☐	☐	☐	☐	☐
17.	Iets gemeens zegt tegen iemand omdat die ander eerst iets gemeens tegen hem zei	☐	☐	☐	☐	☐
18.	Iets gemeens zegt tegen iemand omdat die ander hem sloeg	☐	☐	☐	☐	☐
19.	Niets doet nadat iemand hem sloeg	☐	☐	☐	☐	☐
20.	Niets doet nadat iemand iets gemeens tegen hem zei	☐	☐	☐	☐	☐
21.	Niets doet nadat de leraar hem onterecht een onvoldoende gaf	☐	☐	☐	☐	☐
22.	Niets doet nadat de leraar hem uitschold voor domkop	☐	☐	☐	☐	☐
23.	Niets doet nadat de leraar hem een duw gaf	☐	☐	☐	☐	☐
24.	Zonder reden tegen de leraar schreeuwt	☐	☐	☐	☐	☐
25.	Tegen de leraar schreeuwt nadat de leraar hem onterecht een onvoldoende gaf	☐	☐	☐	☐	☐
26.	Tegen de leraar schreeuwt nadat de leraar hem uitschold voor domkop	☐	☐	☐	☐	☐
27.	Tegen de leraar schreeuwt nadat de leraar hem een duw gaf	☐	☐	☐	☐	☐
28.	De leraar zonder reden uitscheldt	☐	☐	☐	☐	☐
29.	De leraar uitscheldt nadat de leraar hem onterecht een onvoldoende gaf	☐	☐	☐	☐	☐
30.	De leraar uitscheldt nadat de leraar hem uitschold voor domkop	☐	☐	☐	☐	☐
31.	De leraar uitscheldt nadat de leraar hem een duw gaf	☐	☐	☐	☐	☐
32.	De leraar zonder reden een duw geeft	☐	☐	☐	☐	☐
33.	De leraar een duw geeft nadat de leraar hem onterecht een onvoldoende gaf	☐	☐	☐	☐	☐

Bijlage 5a: Agressief of assertief vragenlijst adolescentversie.

---

34. De leraar een duw geeft nadat de leraar hem een duw gaf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
35. De leraar een duw geeft nadat de leraar hem uitschold voor domkop	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Agressief of assertief?

De volgende vragen gaan over of u vindt dat bepaald gedrag goed of fout is en over hoe u dat gedrag bij uw kind en bij kinderen in het algemeen zou kunnen waarderen. Dat zou immers kunnen verschillen: niet alle kinderen zijn hetzelfde. Maar ook de situatie waarin het gedrag voorkomt zou uit kunnen maken. Stelt u zich eens voor dat uw zoon of dochter de volgende dingen zou doen. Zou u dit dan – in die situatie – min of meer goedkeuren, afkeuren of geen van beiden? En hoe zou u hier over denken als het om een willekeurig ander kind – bijvoorbeeld een klasgenoot – zou gaan?

Kruis het antwoord aan dat uw mening het beste beschrijft. Kies slechts 1 antwoord.

Wilt u bij het beantwoorden van de vragen slechts één zoon of dochter in gedachten houden, namelijk de zoon of dochter die deelneemt aan dit onderzoek?

- Het gaat in dit onderzoek om mijn: zoon
 dochter

Stel u voor dat uw kind/een kind...	Mijn kind			Een kind		
	Ik keur dat af	Ik keur dat niet af, maar keur dat ook niet goed	Ik keur dat goed	Ik keur dat af	Ik keur dat niet af, maar keur dat ook niet goed	Ik keur dat goed
1. Zegt dat hij/zij dit niet leuk vindt nadat iemand hem/haar een duw gaf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Zegt dat hij/zij dit niet leuk vindt nadat iemand iets gemeens tegen hem/haar zei	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Zegt dat hij/zij dit niet leuk vindt wanneer iemand anders getreiterd wordt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. "Stop!" roept nadat iemand hem/haar een duw gaf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. "Stop!" roept nadat iemand iets gemeens tegen hem/haar zei	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. "Stop!" roept wanneer iemand anders getreiterd wordt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Een judogreep (bv. een houdgreep) toepast nadat iemand hem/haar een duw gaf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Een judogreep (bv. een houdgreep) toepast nadat iemand	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Bijlage 5b: Agressief of assertief vragenlijst ouderversie.

iets gemeens tegen hem/haar zei						
9.	Een judogreep (bv. een houdgreep) wanneer iemand anders getreiterd wordt	☐	☐	☐	☐	☐
10.	Een ander zonder reden slaat	☐	☐	☐	☐	☐
11.	Een ander slaat, omdat die ander hem/haar eerst sloeg	☐	☐	☐	☐	☐
12.	Een ander slaat, omdat die ander iets gemeens tegen hem/haar zei	☐	☐	☐	☐	☐
13.	Zonder reden tegen iemand schreeuwt	☐	☐	☐	☐	☐
14.	Tegen iemand schreeuwt omdat die ander hem/haar sloeg	☐	☐	☐	☐	☐
15.	Tegen iemand schreeuwt omdat die ander iets gemeens tegen hem/haar zei	☐	☐	☐	☐	☐
16.	Zonder reden iets gemeens zegt	☐	☐	☐	☐	☐
17.	Iets gemeens zegt tegen iemand omdat die ander eerst iets gemeens tegen hem/haar zei	☐	☐	☐	☐	☐
18.	Iets gemeens zegt tegen iemand omdat die ander hem/haar sloeg	☐	☐	☐	☐	☐
19.	Niets doet nadat iemand hem/haar sloeg	☐	☐	☐	☐	☐
20.	Niets doet nadat iemand iets gemeens tegen hem/haar zei	☐	☐	☐	☐	☐
21.	Niets doet nadat de leraar hem/haar onterecht een onvoldoende gaf	☐	☐	☐	☐	☐
22.	Niets doet nadat de leraar hem/haar uitschold voor domkop	☐	☐	☐	☐	☐
23.	Niets doet nadat de leraar hem/haar een duw gaf	☐	☐	☐	☐	☐
24.	Zonder reden tegen de leraar schreeuwt	☐	☐	☐	☐	☐
25.	Tegen de leraar schreeuwt nadat de leraar hem/haar onterecht een onvoldoende gaf	☐	☐	☐	☐	☐
26.	Tegen de leraar schreeuwt nadat de leraar hem/haar uitschold voor domkop	☐	☐	☐	☐	☐
27.	Tegen de leraar schreeuwt nadat de leraar hem/haar een duw gaf	☐	☐	☐	☐	☐
28.	De leraar zonder reden uitscheldt	☐	☐	☐	☐	☐
29.	De leraar uitscheldt nadat de leraar hem/haar onterecht een onvoldoende gaf	☐	☐	☐	☐	☐

Bijlage 5b: Agressief of assertief vragenlijst ouderversie.

30. De leraar uitscheldt nadat de leraar hem/haar uitschold voor domkop	☐	☐	☐	☐	☐	☐
31. De leraar uitscheldt nadat de leraar hem/haar een duw gaf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
32. De leraar zonder reden een duw geeft	☐	☐	☐	☐	☐	☐
33. De leraar een duw geeft nadat de leraar hem/haar onterecht een onvoldoende gaf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
34. De leraar een duw geeft nadat de leraar hem/haar een duw gaf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
35. De leraar een duw geeft nadat de leraar hem/haar uitschold voor domkop	☐	☐	☐	☐	☐	☐
